

ALIADÒFILS, GERMANÒFILS I PACIFISTES EL 1914 A REUS: POSICIONS IDEOLÒGIQUES DAVANT L'ESCLAT DE LA GRAN GUERRA

per Albert ARNAVAT
Departament d'Història Contemporània

Introducció

El primer d'agost del 1914 esclatà la I.^a Guerra Mundial, el ressò de la qual fou extraordinari en tots els àmbits a Catalunya. El govern conservador de l'Estat, presidit per Dato, declarà la neutralitat espanyola, que obrí una nova conjuntura i un nou plantejament dels problemes¹. L'opinió pública del

1. En l'economia comportà una ràpida expansió provocada per les demandes dels països bel·ligerants. Aquesta expansió, tot i concentrar-se en pocs anys, afirmà profundes tendències de canvi en l'estructura econòmica, a més dels ingressos extraordinaris que reberen els propietaris dels mitjans de producció. La industrialització s'accelerà al màxim, i l'augment de les exportacions féu que el quinquenni 1914-1918 fos un dels escassos moments que la balança comercial de l'Estat se saldà amb superàvit. L'augment del ritme econòmic desfermà una ràpida onada d'alça de preus que explica en gran mesura el descontentament popular i l'agitació obrera puix que els jornals, com s'esdevé en tots els períodes de desenvolupament industrial capitalista, restaren moltíssim per sota dels preus. I en el terreny psicològic-social, es produí l'ostentació de riquesa en la persona dels rics nous i vells de les classes patronals. Sobre el vessant econòmic de les conseqüències de la Guerra, vegeu ROLDAN, S. i GARCÍA DELGADO, J. L., *La formación de la sociedad capitalista en España (1914-1920)*, Confederación Española de Cajas de Ahorro, Madrid, 1973; FONTANA, J. i NADAL, J., *España (1914-1970)*, a *Historia Económica de Europa*, vol. VI, Ariel, Barcelona, 1980, entre d'altres. Per a les repercussions sobre l'economia i la indústria a Reus, vegeu CÁMARA DE COMERCIO, *Vida económica de la provincia de Tarragona*, de 1917, 1918-1919, 1920-1921, i 1922-1926. Per al vessant social i polític, vegeu BALCELLS, A., *El sindicalisme a Barcelona (1916-1923)*, Nova Terra, Barcelona, 1965; FORCADELL, C., *Parlamentarismo y bolchevización, El movimiento obrero español (1914-1918)*, Crítica, Barcelona, 1978; MEAKER, G. H., *La izquierda revolucionaria en España (1914-1923)*, Ariel, Barcelona, 1978, entre d'altres. Per a una visió general, vegeu *Catalunya davant el món en guerra (1914-1919)*, «L'Avenc», Revista d'Història, n.º 69.

país es dividí immediatament en aliadòfils, germanòfils i pacifistes, que mantingueren una autèntica batalla durant els quatre anys de guerra. A Catalunya la major part de la població creia que la neutralitat era el que més convenia al país, però la bel·ligerància dialèctica a favor dels aliats era majoritària, i només la minoria més dretana era germanòfila. Els dos corrents de l'obrerisme —socialistes i anarquistes— es dividiren també, i alguns es declararen pacifistes mentre d'altres eren decididament aliadòfils. En general s'identificà la causa dels Imperis Centrals amb l'absolutisme imperialista, i la dels aliats amb la llibertat, la democràcia, i ingènueament —com el temps s'encarregà de demostrar— amb l'alliberament de les nacions oprimides.

Aquest article pretén explicar les posicions ideològiques davant l'esclat de la Guerra dels diferents grups polítics actius a Reus, a través de la seva premsa, que prengué partit amb un gran apassionament. He prescindit de forma quasi total de les referències a les posicions dels diferents grups en els àmbits nacional i estatal perquè crec que, com que no puc aportar-hi cap nova interpretació, fer només referència a segones fonts és un esmerç inútil. En canvi l'intent d'oferir una visió el més propera possible a l'ambient que crearen els esdeveniments m'ha fet reproduir abundants testimonis de primera mà, que poden ajudar a comprendre la percepció que els protagonistes i els seus coetanis tenien de la situació. L'article ha estat confeccionat amb els periòdics conservats a l'Arxiu Històric Municipal i a la Biblioteca del Centre de Lectura de Reus.

De la crisi de Sarajevo a l'esclat de la Guerra

La Gran Guerra fou intuïda amb anterioritat al seu esclat. Quan va arribar la notícia de l'atemptat de Sarajevo hi va haver una gran confusió perquè els corresponsals estrangers no enviaven notícies per causa de les dificultats de correspondència. La crisi tocà fortament l'opinió pública i fou motiu d'abrandats articles i comentaris. Els radicals-lerrouxistes, des de *La República*, escriuen:

«Para los tiranos, que desoyen la voz del pueblo y los lamentos de los oprimidos, los únicos consejos que no pueden negarse a oír son los prodigados, desinteresadamente, por el regicida. A los regicidas les debe mucho la humanidad. Claro está que tienen en su pasivo la tremenda deuda del asesinato de un hombre; pero hay también mucho en su activo, y así creyésemos en la justicia inmanente bien pudiéramos decir que esta señora, al fin de cuentas, sonríe satisfecha. ¿A dónde hubiese llegado el endiosamiento de esos magnates desequilibrados, con el cerebro tarado ya por la herencia y acabado de deformar por el peso de una corona, sin la ruda lección de

esos otros degenerados o enfermos mentales, los regicidas, que tantas veces impusieron su mano inexorable?»².

Els socialistes, des de *La Justicia Social*, afirmen que l'atemptat

«es una prueba más de lo peligroso que resulta jugar a las guerras y atentar contra la independencia de los pueblos (...) El mundo católico pierde dos grandes defensores con la muerte de los dos ultraclericales personajes. Los partidarios de la guerra pierden también dos protectores. Si nosotros no aprobamos nunca el atentado personal, tampoco podemos acusar a nadie más que a las propias víctimas (...) Quien siembra vientos...»³.

I, a l'altre extrem, els catòlics integristes del *Semanario Católico*, escriuen:

«Europa entera gime aterrada ante su impotente debilidad en reprimir los atentados a personas augustas por la sangre y por los elevados cargos que desempeñan (...). Lamentemos hoy la muerte de los archiduques, lamentemos la libertad de que goza el mal en todas partes, lamentemos hasta la lógica indefectible de los hechos, consolemos al Emperador ante un crimen que llena de horror a los pueblos civilizados»⁴.

La imminència de la conflagració armada i la seva transcendència en la història de les civilitzacions fan coincidir, en aquest cas, els diferents periòdics, que recorden als lectors les conseqüències de la guerra:

«Horroritza pensar lo que sería una guerra en aitals termes plantejada: millions de combatents corrent vers la mort; rius d'or evaporant-se com l'aigua; cents de pobles i ciutats destruïdes en un obrir i tancar d'ulls i la misèria i la desgràcia ensenyorint-se de comarques enteres abans venturoses i pròsperes. (...) sería l'aconteixement més gran i més catastròfic que han vist els segles»⁵.

«Horroricémonos si es que la tragedia llega. (...) asistiríamos al instante histórico de más trascendencia en la evolución de los pueblos. ASISTIRÍAMOS A LA MUERTE DE EUROPA (...) Europa muere... y las más negras ambiciones oscurecen las mentes y nos precipitan al abismo. Y toda pasión se agiganta, todo sentido se intensifica y los cerebros no pueden ya resistir la loca actividad a que se les somete»⁶.

2. Un tirano menos», *La República*. Periódico Republicano Radical Autonomista, 11-VII-1914.

3. *La Justicia Social*. Órgano del Partido Socialista Obrero (Federación Catalana), 4-VII-1914.

4. *Semanario Católico de Reus*, 11-VII-1914.

5. *Foment*. Portaveu oficial a les comarques tarragonines del Partit d'Unió Federal Nacionalista Republicano, 30-VII-1914.

6. «El porvenir de Europa», *Las Circunstancias*. Órgano del Partido Republicano Reformista, 5-VIII-1914.

«Solo el anuncio de la posibilidad del choque ha desequilibrado la vida en todo el Universo, y ruedan las ciudades hacia el fondo de la miseria y tiemblan las naciones en sus cimientos, como si un gran cataclismo surgido de las entrañas de la tierra lo sacudiese todo. (...) Esto es la quiebra de toda una civilización. El cuartel ha vencido a la cátedra, al Ateneo; el hombre de ciencia yace pisoteado por los zapatos groseros del soldado. Yace también el espíritu de humanidad, de civilización y de progreso. La barbarie manda»⁷.

«Si en este instante supremo no domina el corazón al cerebro, sobre las ruinas humeantes de los pueblos, sobre las piras de cadáveres, la Historia escribirá una condenación terrible que acompañará por los siglos de los siglos a quienes anegaron el antiguo continente de sangre humana»⁸.

El primer d'agost, quan definitivament esclatà la guerra, s'aguditzà l'espectació. Els diaris que arribaven a Reus en l'express de la nit «foren materialment arrabassats de les mans dels venedors»⁹. Els primers moments foren de total desorientació i manca d'informació, i es produí una confusió generalitzada. Immediatament arribà la confirmació de la neutralitat espanyola, desitjada per la immensa majoria de la població i de les formes polítiques¹⁰. Amb la declaració oficial de neutralitat arribà també la prohibició absoluta de qualsevol acte de protesta o d'adhesió als estats belligerants¹¹.

El 7 d'agost es reuniren a la *Casa del Poble* de la ciutat representants

7. «Maldita sea la guerra», *La República*, 8-VIII-1914.

8. «Momentos de ansiedad», *Diario de Reus*, 4-VIII-1914.

9. *Foment*, 2-VIII-1914.)

10. *Foment*, 15-VIII,1914, escriví: «Devem felicitar-nos tots de que nostre país, en aquesta suprema crisi, pugui permaneixen neutral, agé a tota intervenció armada». Totes les altres publicacions manifestaren la seva opinió en termes semblants. L'Ajuntament, en la sessió del 4 de setembre acordà per unanimitat telegrafiar al President del Govern manifestant-li que «és partidari de la neutralitat i pregant-li al mateix temps que, aparellat al manteniment de la neutralitat, atengui degudament el conflicte econòmic que la guerra europea ha produït, satisfent les peticions de les forces productores del país en general i especialment les que li han estat dirigides per les entitats econòmiques de la localitat».

Foment, 6-IX-1914. El telegrama fou contestat per Dato afirmant la seva intenció de continuar en la mateixa actitud de neutralitat.

Foment, 13-IX-1914. Les entitats econòmiques locals telegrafieren també al Govern felicitant-lo per la declaració de neutralitat, que consideraren un acte patriòtic. *Las Circunstancias*, 2-IX-1914.

11. El Governador Civil ordenà a l'Alcalde que enviés delegats a les reunions; incloent-hi les de les societats «siempre que tuviese motivos para presumir que aun cuando se convoque a otros fines se intente tratar de dicha guerra, dando a aquellos instrucciones terminantes de suspender el acto y disolver la reunión en el momento en que se iniciase el tema». Els infractors serien detinguts i posats a disposició judicial. Telegrames del Governador a l'Alcalde, de l'1, 4 i 6-VIII-1914. «Órdenes y documentos motivados por la Guerra europea», al lligall «Varios. Guerra europea». A.H.M.R.

de l'*Agrupació Socialista, Foment Nacionalista Republicà (UFNR), Grup Sindicalista, Centre Republicà Radical Autonomista i Partit Radical*, i acordaren per unanimitat celebrar un MÍTING PACIFISTA el dia 11 al vespre. L'acte fou prohibit pel Governador¹². La declaració de guerra havia trasbalsat la vida de tots els partits polítics i de tota la premsa. A partir d'aquell moment es varen diversificar les opinions: aliadòfils, germanòfils, i pacifistes o internacionalistes. El tema de totes les converses era la guerra:

«¿De qué hemos de hablar sino de la guerra? Este asunto lo domina hoy todo, lo absorbe todo, es el asunto único. Si se acercan ustedes a un corro formado en la calle, o a la mesa de un café, o a una trastienda, o a cualquier parte, donde se reunan siquiera un par de personas, oirán indefectiblemente, necesariamente, Francia, Alemania, Rusia, Inglaterra...»¹³.

L'aliadofília republicana

La posició del republicanisme es caracteritzà per una adhesió sentimental vivíssima a la causa dels aliats, i especialment a França. Una bona mostra de l'apassionament encès a Catalunya per la Gran Guerra és la presència a l'exèrcit francès d'un gran nombre de voluntaris catalans, que ha estat xifrat variablement entre els 12.000 i els 20.000¹⁴.

Els republicans radicals autonomistes de la «Casa del Poble» arribaren a propugnar, seguint els dictats del seu cabdill Lerroux, la intervenció armada al costat dels aliats. De tota manera això fou considerat excessiu per molts, sobretot a la primeria de la guerra, i Lerroux arxivà de moment la seva activitat propagandística en aquest sentit. La campanya intervencionista es limità, de fet, a una enganxada massiva de proclames a les parets dels carrers de la ciutat¹⁵. I el portaveu del partit, *La República*, es mostrà sincer tocant a la

12. Els socialistes protestaren enèrgicament perquè consideraven prohibició arbitrària i injusta: «¿Es que España, para permanecer neutral en la conflagración europea, necesita conculcar derechos y cometer atropellos? Y ¿qué neutralidad es ésta que impide a los elementos avanzados de una ciudad proclamarse contra la guerra y a favor de la paz? *Cosas Veredes...*», *La Justicia Social*, 15-VIII-1914. Els oradors havien de ser Jaume Simó, republicà lerrouxista. Àngel Pallejà, sindicalista i Manuel Oñós, socialista, entre d'altres. «Órdenes y documentos motivados por la Guerra europea», al lligall «Varios. Guerra Europea».

13. «El asunto único», *Diario de Reus*, 6-VIII-1914.

14. Sobre la posició del republicanisme, vegeu ABERTÍ, S., *El republicanisme català i la restauració monàrquica (1875-1923)*, Albertí, Barcelona, 1972, pp. 380-390.

15. Els republicans reformistes comentaren l'enganxada de pamflets responsabilitzant-ne els seguidors de Lerroux, i afirmant: «Neutralidad a todo trance debe ser nuestro grito, ahogando la voz de quien lo rompa con sus estridencias». I continua: «... no coeremos en la inocentada de reproducir en nuestras columnas lo que tales papelitos

poca disponibilitat d'anar a la guerra, malgrat la retòrica intervencionista de Lerroux. Així s'expressava, tot just esclatada la guerra, un dels principals redactors:

«¡Si jo pogués decidirlo, el conflicte europeu! (...) Jo soc anti-militarista; jo abomino de les guerres (...) Ara, jo antimilitarista i repugnador de les guerres, sinó tingués por, ni peresa, ni tingués un burgés que m'explota pero'm paga, hi aniria a la guerra. ¿Cap a qui decantaria jo amb el vot, el meu cor i'l meu fustell el vol indecís de la Victòria? Ben clar i ben net, companys, cap a França! Si vos ho explicava, amics, vos aniria dient lo mateix que vosaltres me dirieu. Aquesta nostra unanimitat en un anhel es ben hermosa. (...) No sortirà d'entre nosaltres, emotius sense nirvi, un Garibaldi? Ara un crit que no vull deixar-lo en el tinter: Visca França!»¹⁶.

Els homes del *Foment Republicà Nacionalista*, adherit a la *Unió Federal Nacionalista Republicana*, es declararen estrictament neutralistes fins a la publicació, el 21 d'agost, de l'article «La Gran Guerra i les nacionalitats», d'Antoni Rovira i Virgili. L'endemà mateix, però, expressaren ja la seva aliadofília, basada en l'esperança i el convenciment que el triomf dels aliats facilitaria l'alliberament de les nacionalitats oprimides i conseqüentment el de Catalunya. Les cites que segueixen en són ben significatives:

«La guerra actual es espantosa i cruenta, constitueix el més espaventable cataclisme que hauran vist els segles, però un cop inevitable a causa de l'ambició i del cessarisme, felicitem-nos de que, dels seus horrors i misèries, ne sorgeixi una obra santa i noble: LA REDEMPCIÓ DE LES NACIONALITATS OPRIMIDES (...) Avui podem tornar a repetir que la causa de França es, com sempre, la causa de la Raó, la Justícia i la Llibertat!»¹⁷.

«¡Oh, guerra beneida, si has de portar la llibertat dels pobles i la pau del món! Oh, sang de redempció que has sigut vesada per a tornar la vida als pobles oprimits i per a restituir a les races i a les nacionalitats els drets que'ls hi pertoquen en un règim de justícia absoluta! ¡Oh, vides sacrificades fecondament en l'holocauste d'un ideal gran i esplendorós!»¹⁸.

La posició del *Foment* pot resumir-se en aquesta frase de Pere Coromines: «Materialment neutrals però esperitualmente beligerants»¹⁹.

dicen (...). La guerra es un campo adecuado para los valientes y a nadie que quiera combatir se le cierra la puerta. Prediquen con el ejemplo y dejen en paz a los demás ciudadanos». «Imprudencia temeraria», i «Voz de alerta», *Las Circunstancias*, 10 d'agost de 1914.

16. «El meu vot», BÀRBARO, *La República*, 8-VIII-1914.

17. «Aires de redempció», *Foment*, 28-VIII-1914.

18. «Les nacionalitats», *Foment*, 10-X-1914.

19. *Foment*, 30-IX-1914.

El *Partit Reformista*, format a la ciutat pels anomenats republicans possibilistes, seguidors de Melquíades Álvarez, foren també diàfans en els seus plantejaments aliadòfils:

«El triunfo de Alemania y Austria contra Francia e Inglaterra, llevara consigo la victoria en Europa del imperialismo y del militarismo, en sus formas despóticas, tiránicas, odiosas y abominables, contra el espíritu moderno, contra los principios liberales y democráticos encarnados en las últimas. Y la misma coraza de acero que las aplastara aplastaría también a cuanto de admirable y de civilizado tiene la propia Alemania, porque el imperio del sable, el militarismo en su aspecto despótico, es incompatible con ello. (...) se trata del peligro que corren la libertad y la civilización gravemente amenazadas por un despotismo odioso, por el despotismo de la tiranía basada en la fuerza, que nos haría retroceder en la Historia o desaparecer como raza, estacionado y refractaria a las corrientes del progreso»²⁰.

El *Partit Republicà Radical Autonomista*, des de *El Consecuente*, es mostrà molt prudent en la seva aliadofília. Indicà prioritàriament en la neutralitat, el vandalisme dels alemanys i el reaccionarisme de l'Església:

«Claro que a estos enamorados de las cosas pretéritas [els carlins] les son muy simpáticas Alemania y Austria. La primera representa el imperialismo elevado al cupo y la segunda la preponderancia religiosa llevada a lo ridículo. (...) Claro que también nosotros sentimos simpatía por algunas de las naciones combatientes. Claro que nuestro corazón liberal, progresivo y republicano late, con fuerza entusiástica por el triunfo de aquellas naciones que creemos llevan razón (...) pero antes que todo somos españoles y creemos que nuestra obligación no es otra que laborar en pro de la madre España»²¹.

«Mientras las naciones civilizadas, que piensan algo en liberal, no se unan para exterminar el jesuitismo y sus aliados la paz será un mito, y la vida y la tranquilidad de Europa estará en manos del Papa Negro»²².

20. «Lo que se ventila», *Las Circunstancias*. Órgano del Partido Republicano Reformista, 4-VIII-1914. Igualment, però, foren uns decidits neutralistes: «Todos los que amamos cuanto en el progreso y en la libertad representan Francia e Inglaterra, tanto como odiamos el imperialismo teutón, estamos con el alma a su lado; pero esto no quiere decir que debamos exteriorizar esa simpatía, que es muy grande, con la intervención de la fuerza armada», *Las Circunstancias*, 10-IX-1914.

21. «Podemos estar satisfechos. — España por la neutralidad. — Los anti-españoles. — El sentido común se impone. — Nuestras simpatías. — ¡¡¡Viva España!!!», *El Consecuente*. Órgano del Partido Republicano Radical Autonomista de la provincia, 22-VIII-1914.

22. «Los jesuitas por Alemania. — Cruel alemana. — Los heridos no son respetados y son fusilados los que a los heridos dan albergue. — La ley del más fuerte. — El imperialismo inquisitorial contra la Democracia europea. — El concepto de Patria», *El*

Un dels esdeveniments bèl·lics que impressionà més l'opinió aliadòfila local fou la destrucció de Lovaina per les tropes alemanyes. Ràpidament iniciaren una recollida popular de signatures al *Centre de Lectura* per trametre un missatge d'adhesió i solidaritat al govern belga²³.

Com a sector més indecís podem situar els conservadors de la *Lliga Regionalista*, en la qual són perceptibles les diferències de criteri personal, singularment abundants. A Reus, a través del seu setmanari *La Veu del Camp*, es mostren preocupats estrictament per la neutralitat:

«Nosaltres, qui no estem empenyats en afavorir als aliats ni als teutans, nosaltres, que com imparcials en el afer europeu, son els qui podem adelantant uns quants anys l'història del món per a veure les exageracions en que han incorregut els panegirisos d'ambdós partits belligerants»²⁴.

Els germanòfils

L'adhesió i admiració als Imperis Centrals fou la tònica dominant entre les dretes del país: l'alta burgesia, les oligarquies i el clergat. Eren els conservadors de l'ala dreta, els extremistes del mateix costat i «una multitud de nietscheanos que desconocían al filósofo»²⁵. El clergat es decantava cap a Alemanya perquè França «representava el vici, la corrupció i l'anticlericalisme»²⁶.

L'òrgan de la dreta local, el monàrquic conservador *Diario de Reus*, es mostrà doncs inequívocament germanòfil. Centrà la seva campanya en acusar

Consecuente, 5-IX-1914. Per la seva significació reproduïm altres titulars dels seus articles sobre la guerra, que apareixien sempre a la primera pàgina: «España neutral. — Los enemigos de la Humanidad. — Los mauristas germanófilos. — Los jaimistas al servicio del jesuitismo. — El imperialismo debe pasar a la Historia. — La maldición de un millón de madres. — Libertad, Democracia, Paz y Amor», *El Consecuente*, 19-IX-1914. «La guerra y los horrores del vandalismo: Sangría suelta. — El imperio Alemán contra la Ciencia, contra el Arte y contra los Museos. — El vandalismo alemán. — La gran batalla. — Alemania debe quedar vencida en bien de la Humanidad. — Los periódicos reaccionarios intentan justificar las monstruosidades perpetradas por el ejército alemán. — Neutrales ante la guerra, no ante el vandalismo», *El Consecuente*, 26-IX-1914.

23. *Las Circunstancias*, 21-X-1914. La Junta Municipal Republicana Radical, ja havia tramès al President del Consell de Ministres el telegrama següent: «Crímenes hordas alemanas Bélgica pisoteando, obligan Gobierno Español protestar enérgicamente ante Gobierno alemán y mundo civilizado salvaguardando así decoro nacional cumpliendo elemental deber humanitario. — Simó, pres.» Reproduït a *Foment*, 8-IX-1914.

24. «Germanòfils i francòfils», *La Veu del Camp*, 15-XI-1914.

25. GARCÍA VENERO, *Historia de las internacionales en España*, vol. II, Ed. del Movimiento, Madrid, 1957, pp. 85-86.

26. SAGARRA, J. M., *Memòries* (II), Edicions 62, Barcelona, 1981, p. 241.

el socialisme internacional de ser el perill principal per a la societat europea, i en presentar Alemanya com a única garantia d'ordre i estabilitat social. Aquestes dues cites són representatives del seu reaccionarisme militant:

«El elemento obrero, que a diario venía clamando contra la guerra (...) ha permanecido poco menos que mudo, silencioso, con silencio que semejava complicidad (...). Pero los jefes del socialismo revolucionario no se resignan con su derrota, y sueñan con el desquite más triste, más lamentable, como inspirado por la pasión y el odio. (...) Como los buitres que revolotean sobre los campos de batalla esperando saciar en los muertos sus instintos sanguinarios, el socialismo revolucionario acecha el momento de caer sobre los pueblos vencidos, para consumir la obra de la guerra, para añadir a los horrores de ésta, los crímenes de un movimiento anti-social»²⁷.

«Ellos (els revolucionaris) tenían la esperanza del triunfo francés, que era el afianzamiento del poder de los motineros españoles (...) ¿Cómo no iban a ser francófilos nuestros insignes revolucionarios, que han sabido convertirse en potentados la mayoría, de la noche a la mañana? ¿Os explicáis su ardor en presentar a Alemania como un pueblo de cafres, de bandidos, de indisciplinados y de cobardes? El triunfo de Alemania es la quiebra de los revolucionarios que viven de ese mote»²⁸.

Els germanòfils més decidits foren sens dubte els catòlics ultra-conservadors del *Semanario Católico de Reus*, propietat de J. M. Tarrats, membre de l'oligarquia industrial de la ciutat. Plantejaven la guerra com un enfrontament entre la Revolució —els aliats— i l'Ordre —els Imperis Centrals—, i lloaven assíduament l'esperit alemany. Sovint, però, mixtificaren la seva presa de partit i la seva germanofília quedà encoberta per un clam a la pau universal. No és aquest, però, el cas de les cites que hem triat nítidament germanòfiles:

«¿Quedaré la revolución abatida, aniquilada, o por lo contrario tomaré nuevos alientos para proseguir su satánica obra de descristianizar a los pueblos, que es el carácter peculiar de la época contemporánea, iniciado en la Revolución Francesa cuyos deletéreos principios han infeccionado a la sociedad moderna, arrastrándola a la ruina?»²⁹.

«Si Alemania consigue la consolidación jurídica de sus victorias, el amo será ella. (...) No creemos que se dedique a tiranizarnos. Por el contrario, dada la cultura alemana, es seguro que nos trate con señorial benevolencia (...) Merced a su número y excelente organización, los alemanes son inagotables, y que la guerra, como saben hacerla tan bien y salen tan lucidos y gallardos de las batallas, no es oficio que les enfade»³⁰.

27. «El enemigo que acecha», *Diario de Reus*, 21-VIII-1914.

28. «Verdades que matan, Los mangoneadores revolucionarios», *Diario de Reus*, 13-IX-1914.

29. «¿Qué va a suceder », *Semanario Católico de Reus*, 15-V-1915.

30. *Semanario Católico de Reus*, 25-XII-1915.

Els socialistes: entre el pacifisme i l'aliadofília

El moviment obrer es dividí arreu en pacifistes i aliadòfils, i també a Reus³¹. Les nostres fonts abasten, però, només els socialistes, perquè els anarquistes no tenien cap òrgan de premsa.

La Gran Guerra fou intuïda pels socialistes amb força anterioritat al seu esclat. Pels volts del Congrés de Basilea (1912) *La Justicia Social*, òrgan de la Federació Catalana del P.S.O.E. que es publicava a la ciutat dirigit per Josep Recasens i Mercadé³², s'ocupava ja a la primera plana de les perilloses conseqüències de la crisi dels Balcans. Així, sota el titular a cinc columnes «*Los socialistas contra la guerra*» afirmen:

«Debemos hacer saber a los burgueses y a los gobernantes todos que, en los momentos actuales, provocar la guerra en cualquier país de Europa es declararla a la Internacional entera. Debemos hacer comprender a todo el mundo que, antes de la guerra, preferimos la insurrección. Abajo la guerra! ¡Viva el Socialismo!»³³.

Durant els mesos anteriors a l'esclat de la Guerra, a *La Justicia Social* havien anat apareixent un seguit de notícies i informacions que advertien de les dissensions franco i anglo-alemanyes. Els socialistes recordaven els congressos de la II Internacional que havien fet referència expressa a la pau, com el de Stuttgart (1907) i el de Basilea (1912), i consideraven que el militarisme creixent d'Alemanya i d'Itàlia era el gran enemic del proletariat internacional. Quan esclatà la guerra, el setmanari es declarà pacifista i internacionalista, i no mostrà preferència per cap bàndol:

«¡Obreros, ciudadanos todos !Hagamos todo lo posible por evitar que el vendaval de locura que se ha apoderado de los gobernantes de Europa haga

31. Sobre la posició del moviment obrer davant la Guerra Mundial, vegeu: MEAKER, G. H., *op. cit.*, pp. 15-92; GARCÍA VENERO, *op. cit.*, pp. 95-105; A BAD DE SANTILLÁN, *Contribución a la historia del movimiento obrero español, II: De 1905 a la proclamación de la Segunda República*, Cajica, México, 1965, pp. 117-123; BUENACASA, M., *El movimiento obrero español, 1886-1926*, Júcar, Madrid, 1977, pp. 43-45; i BUESO, A., *Recuerdos de un cenetista. De la Semana Trágica a la Segunda República*, Ariel, Barcelona, 1976, entre d'altres.

32. Josep Recasens i Mercadé és una de les figures més importants del socialisme català anterior a la Guerra Civil. Fou secretari general del Comité Regional de la *Federació Socialista de Catalunya* del 1911 a 1917, i participà activament en la fusió d'aquesta amb la *Unió Socialista de Catalunya*, durant la II.ª República. Vegeu les seves memòries autobiogràfiques *Vida inquieta (Records i anècdotes)*, de publicació imminent a l'editorial *Empúries*.

33. *La Justicia Social*, 9-XI-1912. I en el número següent, afirmen: «Los fautores de la guerra representan la barbarie. Nosotros representamos la civilización. ¡Guerra a la guerra! ¡Viva la Internacional!», *La Justicia Social*, 16-XI-1912.

presa en el débil cerebro de los hombres que dirigen los destinos de España»³⁴.

«Ha estallado la temida guerra. Ha retumbado el cañón. Ha corrido ya abundantemente la sangre proletaria. (...) Repitémoslo bien alto: los socialistas, sean de donde sean, son enemigos acérrimos de la guerra, se proclaman contra ella, la condenan enérgicamente y harán cuanto puedan para combatirla, para acabar con ella o para atenuar a lo menos sus efectos. (...) La Internacional Socialista, con Congreso o sin Congreso, hará honor a su condición pacifista y revolucionaria. No nos quepa duda. ¡Obreros! ¡Tened fe en el socialismo universal! ¡Viva la paz! ¡Abajo la guerra!»³⁵.

El pacifisme a ultrança de *La Justicia Social* fou una postura comuna a molts sectors obrers, però que el setmanari mantindrà i molts altres no. Aquesta era la posició de Josep Recasens que, com a ànima del periòdic, donava el to. La va mantenir sempre, malgrat les opinions contràries del P.S.O.E. i de molts dirigents socialistes catalans (com A. Fabra Ribas, Andreu Nin, etc. o, a la ciutat, Antoni Martí Baiges) que es mostraven aliadòfils³⁶. Per a Recasens la guerra ha estat provocada per motius econòmics, seguint l'anàlisi marxista d'expansió de mercats³⁷. Escriví, a *La Justicia Social*:

«... tiene que aceptarse la guerra como un mal, tan abominable como se quiera, pero necesario. Necesario a la evolución y al desarrollo económico de la sociedad, pues sin este mal no se habría, indudablemente, operado el cambio que iniciará la bancarrota definitiva del capitalismo para dar paso a otros sistemas más en armonía con las necesidades de los tiempos modernos: el colectivismo el comunismo... (...) Nuestro único deseo es que termine pronto la guerra, (...) y no nos quepa duda: la actual conflagración es el prólogo de esta revolución social ansiada»³⁸.

34. *La Justicia Social*, 19-IX-1914.

35. *La Justicia Social*, 8-VIII-1914.

36. Per a una anàlisi de la posició de *La Justicia Social* i els seus col·laboradors davant la Guerra Mundial, vegeu: CAPDEVILA, D. i MASGRAU, R.: *La Justicia Social. Órgan de la Federació Catalana del P.S.O.E. 1910/1916*, Centre d'Estudis d'Història Contemporània, Barcelona, 1979, pp. 28-30. I un recull de textos, a *Idem*, pp. 298-338.

37. Recasens, el 1934, explicà així la seva postura: «Vaig jutjar fredament la situació i no em vaig deixar endur per la ventada que desplaçà, desorientà i descarrilà tants i tants socialistes. Tot combatent furiosament i enèrgicament els elements reaccionaris i germanòfils del nostre país, vaig sostenir el punt de vista pacifista, per estar convençut de que aquella guerra no era la nostra guerra, sinó que en les trinxeres i en els camps de batalla sols es debatien interessos burgesos i imperialistes. I aquest criteri, extraordinàriament ortodox, fou acceptat per molts i prestigiosos companys, sobretot per aquells qualificats antany d'heterodoxos per defensar i compartir els punts de vista de *La Justicia Social*», RECASENS I MERCADÉ, JOSEP, *Vida inquieta (Records i anècdotes)*, Reus, 1943 (mecanografiat), pp. 58-59.

38. *La Justicia Social*, 22-VIII-1914.

«esta guerra es una consecuencia inevitable y necesaria de la evolución económica de la sociedad; por consiguiente, los obreros, en su posición en la actual organización social, por su misión como clase, deben permanecer neutrales ante esta contienda entre las burguesías europeas»³⁹.

La presa de posició de Recasens i del setmanari, contra la guerra i contra l'informe aliadòfil aprovat en el Congrés del P.S.O.E. l'octubre del 1915, va provocar que alguns subscriptors es donessin de baixa del periòdic perquè no era aliadòfil ni parlava dels esdeveniments militars de la guerra. Mai no hi va sortir el nom de cap batalla ni cap acció militar destacada, només es parlava de la guerra a través dels intents pacifistes dels països neutrals o de les minories socialistes que volien la pau. *La Justicia Social*, tanmateix, donà cabuda a articles declaradament aliadòfils, i s'obrí en el seu sí un fructífer debat de tendències.

Conclusions

L'esclat de la Gran Guerra va trasbalsar en certa manera la vida de tots els partits polítics i de tota la premsa, que prengué partit amb un gran apassionament. La divisió de les opinions respecte dels bàndols belligerants s'establí amb una correspondència bastant exacta entre l'aliadofília de les esquerres i la germanofília de les dretes.

A Reus es reproduí l'esquema d'opinió. Totes les branques del republicanisme foren aliadòfiles: el *Partit Republicà Radical Autonomista* —Lerrou-xista—, des de *La República*; el *Foment Republicà Nacionalista*, membre de la *Unió Federal Nacionalista Republicana*, des de *Foment*; el *Partit Republicà Reformista*, des de *Las Circunstancias*; i el *Partit Republicà Radical Autonomista*, des de *El Consecuente*. Com a sector més indecís cal situar la *Lliga Regionalista*, des de *La Veu del Camp*. Les forces monàrquiques i els catòlics foren germanòfils, i comptaren amb el *Diario de Reus* i el *Semanario Católico de Reus*. I els socialistes, es dividiren entre pacifistes i aliadòfils, com es reflecteix a *La Justicia Social*.

39. «En plena desorientación. Nuestra actitud», *La Justicia Social*, 30-I-1915.

APÈNDIX

LA PERCEPCIÓ DELS COETANIS: DOS UNIVERSOS ENFRONTATS

I. LA PREMSA POLÍTICA

La interpretació dels aliadòfils:

Potències aliades

Llibertat - Democràcia
Independència Nacional
Civilització
Raó - Justícia
Principis Liberals
Laïcisme
Esperit modern - Progrés
Ciència - Art - Museus
Càtedra - Ateneu
Home de Ciència
Pau - Amor
Esperit humanitari

Imperis centrals

Absolutisme - Tirania
Imperialisme
Barbàrie
Ambició - Cesarisme
Imperi del sabre - Despotisme
Jesuitisme - Preponderància religiosa
Retrocés històric
Vandalisme
Quarter
Soldat
Militarisme - Crueltat
Enemics de la humanitat

La interpretació dels germanòfils

Potències aliades

(+ *Socialisme Internacional*)

Revolució
Ateïsmes - Satanisme
Passió - Odi
Vici - Corrupció
Traïció
Igualitarisme
Sanguinaris
Anti-socials
Manifassers

Imperis centrals

Ordre social - Estabilitat
Religiositat
Benevolència
Noblesa - Justícia
Fidelitat
Jerarquia
Ponderats - Lúcidis
Organització social
Batalladors

II. LES CONVERSES DE CAFÈ

«Sembla estrany lo que avença l'humanitat i lo qu's va instruint la gent.

»Encara no fa tres mesos, és a dir abans d'haver-se romput les hostilitats, les paraules francòfil, germanòfil, art gòtic i altres, haurien constituït una espècie de xarada per la gran majoria dels espanyols —de gorra i de sombrero—, però a hores d'ara, gràcies als benefets de la publicitat periodística, i a les boles que fan empassar al públic, han aconseguit interessar-lo, i, tothom, grans i petits, pagesos i senyors, sab de que's tracta quan s'empleien els mots de referència.

»Qualsevol que hagués estat malalt o tancat durant no més un parell de mesos, creuria en la metamorfosis i maravellosa que ha sofert el nostre poble baix els aspectes tàctic, estratègic, filosòfic i social.

»Verament és un fenòmen que enlluernaria, de moment, a qui no's prengués la pena de gratar una mica per descobrir la falta de cultura, el llautó de la ignorància.

»Per a convence's de lo que dic, no hi ha més que sentar-se en qualsevol taula de qualsevolga cafè i pendre nota de la discussió.

»—Me sembla mentida —diu un amb gorra caiguda a l'esquerra i de tipo atorerat—, què hi hagi un home de mitjana instrucció, que tingui sentit comú, ni humanitari, que pugui ésser germanòfil.

»—Home —contesta un altre de pinta per l'estil—; què no ho veus que és el clero el que talla el bacallà en aquests assumptes.

»—Pero lo què no comprenc és que homes que's diuen dirigents d'un Estat catòlic puguin apoiar als alemanys, que són protestants, i protestants dels més afurients, d'aquells que no gasten bromes, sinó que tiren dret sobre les catedrals, destruint-les, i afussellant nens, dones i sacerdots que és un gust.

»—Això dels capellans, menos mal perquè don Alecandru que és francòfil, també en va fer cremar de iglésies i convents, i sinó va fer més va ésser perquè no va poguer; perquè era fóra allavors, i...

»—Ja veuràs, noi, no't fiquis a les carxoferes —interromp un mig senyor regularment tranquejat—; sobre aquest punt hi ha molt que dir i ens barallariem.

»—No se perquè; hi ha que respectar la lliure emissió del pensament, i crec que tinc dret a dir lo que millor me sembla.

»—Una *catedral* del segle tretze, model de l'art gòtic cristià que era el símbol de les creencies de tot França! —observa un lerrouxista amb aire compungit.

»—Vet aquí una cosa que no entenc, ni crec que ningú entengui. Abans, fa uns quants anys, vosaltres, els que condemneu avui, la selvatge destrucció

del símbol de les creencies catòliques, vàreu aplaudir, o quan menys consentir, que es cremessin esglésies i es cometessin els bàrbars fets que tots coneixem.

»—Alto aquí! Nosaltres erem a casa nostra i cada hu a casa seva fa lo que vol, i además obràrem en nom de la llibertat per destruir l'obscurantisme, mentres que els alemanys...

»—Els alemanys han fet lo mateix que vàreu fer vosaltres.

»—Ben bé es coneix que sou carlí, mestre.

»—Soc lo que'm dona la gana; lo que vos no teniu de f... res.

»—Parleu amb més modos... i ojo amb la mui... sinó?

»—Sinó, què?

»—Què?

.

«Soroll de cadires; gent que s'aixeca i surt al carrer, on se forma un còrcol de badocs, i continua la discussió en termes més o menys violents sense la sang al riu.

»Dins del cafè hi queda el moço gratant-se el cap davant de les taces buides considerant les conseqüències de la seva neutralitat als efectes del pago de les consumacions.»

«TITUS»

Reus, 19 d'octubre de 1914.

«De broma i de serio», *Foment*, 20-X-1914.

